

DOĞU AKDENİZ JEOPOLİTİĞİNİN ANAHTARLARI: ENERJİ GÜVENLİĞİ, İŞBİRLİĞİ VE DENİZ GÜCÜ

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Nursena YAŞAR

Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi

ÖZET

Devletlerin dış politikalarını oluşturan durumların çeşitli faktörleri arasında jeopolitika önde gelmektedir. Devletin coğrafi özellikleri nispeten değişmez ve bu süreklilik coğrafi talepler ile bozulmaya çalışılarak, çeşitli çatışma ortamları yaratılabilmektedir. Kısacası coğrafya tüm tarih boyunca ülkelerin yükseliş ve düşüşlerine neden olan çatışmaların sebeplerinin başındadır ama unutulmamalıdır ki bir ülkenin coğrafyası politikası için bir nedenden çok bir araçtır. Bu temel özellik ışığında eşsiz sayılabilecek bir coğrafyada yer alan Türkiye'nin politik eylemlerinde coğrafyasını bir araç olarak kullandığı açık ortadır. Dünyanın kalbinin attığı Orta Doğu coğrafyasına ve özellikle son yıllarda keşfedilen hidrokarbon kaynakları ile önemini bir kez daha kanıtlayan Doğu Akdeniz bölgesine kıyası olan Türkiye izlediği çeşitli politikalarla bölgesel bir güç olma yolunda ilerlemektedir.

Enerji teriminin öneminin gittikçe arttığı günümüz dünyasında, enerji; devletler için bir gelişmişlik standardıdır. Dünya enerji talepleri hızla artmakta, bu nedenle dünyadaki doğalgaz kaynakları bu talepleri karşılamak için önemli

bir rol oynamaktadır. Dünya piyasalarındaki enerji ihtiyacına karşılık keşfedilen doğal gaz kaynakları Doğu Akdeniz ülkelerine tüketici pazarlara doğal gazın taşınması güzergahında yer alma fırsatının önünü açmıştır. Bölgede artan gaz arama faaliyetleri kıyı ülkelerin rekabet gücünü arttırmış, bölgedeki güç dengesinde değişimler meydana gelmektedir. Bölgedeki siyasi ve ekonomik kutuplaşma enerji kaynakları konusundaki işbirliğini zorlaştırmaktadır.

AnahtarKelimeler: Doğu Akdeniz, Jeopolitik, Enerji Güvenliği, Çatışma ve işbirliği, Deniz Gücü

GİRİŞ

Akdeniz, birçok uygarlığın ve kimliğin buluşma noktası ve bu buluşmanın sonucu olarak farklı medeniyetleri birleştiren hem tarihsel hem mekansal bir kavşaktır.

Son yıllarda Doğu Akdeniz havzasında birçok doğalgaz sahasının keşfedilmesi hatta bunların yüksek kalitede ve miktarda olmaları, aynı zamanda statüko değiştiren Zohr sahasına benzer rezervleri bulmaya yönelik sondaj çalışmalarının artış göstermesi, bölge ülkelerinin açtıkları uluslararası petrol ve doğal gaz arama ihalelerinin çoğalması ile birleşince Doğu Akdeniz uluslararası siyasetin ilgi odağı haline gelmiştir. Yapılan tüm keşif ve arama faaliyetlerine rağmen DoğuAkdeniz halen dünyanın en az arama yapılmış bölgeleri arasında yer almaktadır. Bölgenin potansiyelinin yüksek olması ve daha fazla rezervin bulunması ihtimali sebebiyle bölgenin stratejik öneminin gittikçe arttığı gözler önündedir.

DoğuAkdeniz’deTamar, Leviathan ve Dalit bölgelerinin münhasır ekonomik bölgesi dahilinde olması ile İsrail, Zohr bölgesi ile Mısır, taraf ülkelerdir. Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğal gaz yataklarının oldukça büyük rezervlerle ifade edilmeye başlanması ile Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nin Doğu Akdeniz’deki sondaj faaliyetlerini destekleyen ve Suriye’nin müttefiki Rusya, yine Suriye’nin eski mandater yöneticisi Fransa, gaz arama şirketleri ile İtalya, bölgeye sirayet etmeye çalışan Çin, hegemonyasını devam ettirme uğraşısında olan ABD’de bölgedeki taraf ülkeler arasındadır. Türkiye bölgede enetkili ve kilit ülke durumuna gelmiştir. İzlediği politikalarla elini güçlendiren Türkiye’ye, Kıbrıs sorununu, Kıbrıs Türkleri ve kendi menfaatleri

doğrultusunda çözebilme imkanı doğmuştur.¹

Alfred Mahan'ın belirttiği üzere denizi yöneten ticareti, ticareti yöneten parayı, parayı yöneten de dünyayı yönetir. Bu özetten yola çıkarak Doğu Akdeniz'deki sorunların aslında siyasi mi ekonomik mi olduğu üzerine yoğunlaşılmalıdır. Kıyıdaş ülkeler, AB ve ABD için enerji güvenliği ortak bir sorun ve bu sorunu bölgede çatışmaya götürecektir olan kıta sahanlığı anlaşmazlığı ve Kıbrıs meselesi sözkonusudur. Bu çalışmada bu sorunların analizi yapılacaktır.

DOĞU AKDENİZ JEOPOLİTİĞİ

Akdeniz dünyanın en büyük iç denizidir. Derinliği 4 bin metreyi geçen birçok çukura sahiptir. Stratejik konumu dolayısıyla Doğu ile Batı'nın sentezlendiği yer olan Akdeniz, iki kısma ayrılmaktadır. Doğu Akdeniz havzası Tunus'tan başlayıp İtalya'ya doğru uzanan bir paralel boyunca Batı Akdeniz havzasından ayrılır. Akdeniz havzası bünyesinde önemli boğaz ve körfezlere de ev sahipliği yapmaktadır.² Bunlardan bazıları Akdeniz'i Atlas Okyanusu'ndan ayıran Cebelitarık Boğazı, Akdeniz'i Kızıldeniz'den ayıran Süveyş Kanalı, Batı ve Doğu Akdeniz'i ayıran Sicilya ve Messina Boğazı, Marmara ve Ege Denizi arasında geçilmez dediğimiz Çanakkale Boğazı'dır.

Doğu Akdeniz, sürdürülebilir ekonomi için gerekli enerjiye bağımlı Çin, AB ve ABD'yi besleyen Rusya, Orta Doğu, Kuzey Afrika çemberinin³ tam ortasında yer almaktadır. Muhalif kuvvetlerin ekonomik ve askeri avantaj sağlama savaşına tanıklık eden, doğal kaynaklar ve bu kaynakların taşıma rotaları için uğraşı alanı olan bu çember; jeopolitik ile enerji arasındaki bağlantının bu coğrafyadaki göstergesidir.⁴

-
- 1 İsmail CİNGÖZ, *Türkiye Gündem Değerlendirmeleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2020, s.156.
  - 2 Cenk Özgen, "Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekatı". *Akademik ORTADOĞU*, 2013, s.108.
  - 3 Tarihin değişik safhalarında büyük savaşlara sahne olmuş olan Doğu Akdeniz aslında birçok tarihçi ve yazarın Verimli Hilal dedikleri bölgedir. Münbit (verimli) hilal yayı, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Irak, İran sınırları içinde kalan Güney Doğu Torosların güneyinde Zagros Dağları'nın batısında Basra Körfezi'nin kuzeyinde kalan verimli topraklara sahip hilal şeklindeki bölgedir.
  - 4 Umud Kedikli ve Taşkın Deniz, "Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı". *Alternatif Politika Dergisi*, Ekim, 2015, s.413.

Medeniyetin doğuşuna tanıklık eden Akdeniz bölgesini çağlar boyunca birçok devlet egemenliği altında bulundurmıştır. Dünyaya hüküm sürmüş, Osmanlı ve Roma gibi imparatorluklar için Akdeniz her zaman büyük öneme sahip olmuştur.⁵ Bölge, dünya ekonomisinde merkez konumda yer aldığı için medeniyetlerarası çıkar çatışmaları her dönemde hissedilmiştir. Akdeniz jeopolitik konumu gereği hernekadar yüzyıllarca savaflara evsahipliği yapmış olsada medeniyetlerarası etkileşimlere de sahne vermiştir.⁶

Ayrıık deniz⁷ olarak nitelenen Doğu Akdeniz jeolojik olarak sekiz havzaya bölünmüştür. Bunlar Kıbrıs Havzası, Eratosthenes Yükseltisi, LatakiaHavzası, Levant Havzası, Judea Havzası, Nil Deltası Havzası, Batı Arap Alanı, Zagros Havzası'dır.⁸ Nil Delta Havzası, Batı Arap Havzası, İran-Irak-Körfez ülkelerinin dahil olduğu Zagros Havzası'nda zaten hidrokarbon üretimi yapılmakta olup, günümüzde dikkatler Levant Havzası'na yönelmiştir. Küresel enerji denkleminde son dönemde keşfedilen enerji kaynaklarının dünyadaki talebi karşılamada bölgenin sınırlı bir öneme sahip olduğu görülmekle birlikte siyasi gelişmelerburadakienerjiyistratejikbiraracadönüştürmektedir.⁹

Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletler Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre Akdeniz havzasında bulunan petrol rezervleri hakkında söz sahibidirler.¹⁰ Bunun yanı sıra Kıbrıs'taki Akrotiri ve Dikelya üslerinin egemen toprak statüsünde olması dolayısıyla İngiltere'de DoğuAkdeniz'de kıyısı bulunan ülkeler arasındadır.¹¹

Doğu Akdeniz Bölgesi jeopolitik açıdan yüksek öneme sahiptir. Mackin-

5 Fatih Erbaş, "Tarihi Perspektifte Doğu Akdeniz'in Önemi", <https://www.yenisafak.com/hayat/tarihi-perspektifte-dogu-akdenizin-stratejik-onemi-2491100> (erişimtarihi: 16.06.2018).

6 Samuel P. Huntington, "How Countries Democratize", *Political Science Quarterly*, Şubat, 1991, s.584.

7 Marjinal deniz veya ayrıık deniz; okyanuslardan veya büyük denizlerden ada, yarımada, takımadada, boğaz gibi coğrafi şekiller tarafından ayrılarak meydana gelen denizdir. https://www.turkcebilgi.com/ayr%C4%B1k_deniz (erişim tarihi: 25.01.2020).

8 Gökhan Alptekin, "Akdeniz Enerji Keşiflerinden Sonra Akdeniz Uyumu Fırsatı ve Bölge Devletlerinin Politikaları". BİLGESAM, 2015, s.534.

9 https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu_388.html (erişim tarihi: 18.03.2019).

10 Muhittin Ziya Gözler, "Doğu Akdeniz'de Paylaşılmalı Kaynaklar" <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/12/> (erişim tarihi: 16.06.2018).

11 Cenk Özgen, "Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekatı". *Akademik ORTADOĞU*, 2013, s.101-115.

der'in kara egemenliği kuramında açıkladığı gibi; Doğu Akdeniz, dünya deniz ticaretinin merkez noktasıdır.¹² Mahan'ın deniz egemenliği kuramına göre¹³ göre doğu ile batı arasındaki ticaret yolları arasında bulunan ve Karadeniz ülkelerinin dünyaya açılan tek penceresi konumunda bulunan Doğu Akdeniz, küresel ticarete kayda değer bir öneme sahiptir. Mahan'dan çok önce meşhur Osmanlı denizcisi Barbaros Hayrettin Paşa da denizleri denetim altında tutan dünya ticaretini, dünya ticaretini denetimi altına alan dünyayı kontrol eder demiştir". Douchet-Scitaklian'ın hava egemenliği kuramına göre¹⁴ göre Doğu Akdeniz, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar ile merkez bölgesinin güneydoğu kanadına havadan müdahale etme imkânı vermektedir. Spykman'ın kenar kuşak teorisine¹⁵ göre iç kenar hilal hattındaki ülkelerle etkileşim halinde olan Doğu Akdeniz, bu özelliğinden dolayı Kenar-kuşak bölgesini denetim altında tutmaktadır.¹⁶

İki kutuplu küresel yapı sonrasında, çok taraflı olarak nitelendirilebilecek yeni dünyanın bölgesel, kıtasal ve küresel seviyedeki güvenlik dengesi iki ana eksen üzerine oturmuştur.

Kuzey-Batı eksenini ile Pasifik eksenini olarak betimlenebilecek bu iki yeni eksenin gerilimini üzerinde taşıyan çatışma noktaları ise Yakın Doğu ve Doğu Akdeniz olarak bir sistem analizi yapılabilir. Doğu Akdeniz son dönemde hidrokarbon keşifleri ile kendine özgü bir yapıyla uluslararası sistemde yeni bir iç dengeye kavuşma çabasıdadır. Bu yeni iç dengede ise özellikle Kıbrıs adası merkezi konumdadır. Doğu Akdeniz Havzası jeopolitik açıdan önemli bir ticaret merkezi, siyasi açıdan da her türlü karışıklık, çatışma ve çelişkiyi barın-

12 Doğu Avrupa'ya kim hükmederse dünyanın kalbi o olur. Dünya kalbine kim hakim olursa dünya adasına hakim olur. Dünya adasına hakim olan dünyaya hakim olur. <http://uluslararasıgundem.com/john-mackinder-ve-kara-hakimiyet-teorisi/> (erişim tarihi: 29.05.2018).

13 Deniz hakimiyeti kara gücüne oranla üstündür. <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İliskilerde-Klasik-Jeopolitik-Teoriler-ve-Cagdas-Yansimaları.pdf> (erişim tarihi: 29.05.2018).

14 Havaya hakim olan zaferi elde eder. http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb-8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf (erişimtarihi:29.05.2018).

15 Doğu Avrupa'ya değil tüm Avrupa'ya hakim olan Avrasya'ya da hakim olur ve neticesinde tüm dünyaya hakim olabilir. http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb-8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf (erişim tarihi: 29.05.2018).

16 Cenk Özgen, "Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: AkdenizKalkanı Harekatı". Akademik ORTADOĞU, 2013, s.103.

dıran bir bölgedir. Akdeniz ülkeleri arasında yüzölçümü, ekonomik yapısı ve kaynakları açısından oldukça büyük farklılıklar vardır. Bu bölgesel yapı yeni hidrokarbon kaynaklarının geleceğini tehlikeye sokmakta, işbirliğini güç kılmaktadır. Yine aynı şekilde bölgedeki yeni dengeyi hızlandıracak olanda yeni keşfedilen hidrokarbon kaynakları olacaktır.¹⁷

ENERJİ GÜVENLİĞİ - İŞBİRLİĞİ VE DENİZ GÜCÜ

Esasen Doğu Akdeniz’de bugün yaşanan anlaşmazlıkların ve gerginliğin temelinde her ne kadar tarihî uyuşmazlıklar ve coğrafi koşullar yatıyor olsada bölgedeki bazı devletlerin diğer kıyıdaş ülkelerin haklarını göz önünde bulundurmaksızın yaptıkları ikili münhasır ekonomik bölge antlaşmaları temel etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada özellikle GKRY, Yunanistan ve İsrail’in bölgedeki yetki alanlarının ve dolayısıyla enerji kaynaklarının paylaşımı hususunda benimsemiş oldukları tutum ve politikalar çok taraflı bir bölgesel işbirliği sürecini güçleştirmektedir. Bugün Doğu Akdeniz’de yetki alanlarının ve enerji kaynaklarının kullanımına ilişkin ihtilaflara sebep olan ilk adım GKRY’nin Avrupa Birliği’nin desteğini alması ve Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin bölgedeki haklarını görmezden gelerek 21 Mart 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere tek taraflı Münhasır Ekonomik Bölge ilan etmesi olmuştur. Yunanistan’ın içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan müttefik ülke olarak etkilenen GKRY, bölgedeki enerji kaynakları üzerinde yürüttüğü işbirlikleri ve çalışmalarla ekonomik kazanım elde etmenin yollarını aramaktadır.¹⁸

2004 referandumları ertesinde Türkiye kendini Kıbrıs’la bağlantılı bir uyuşmazlığın içinde bulmuştur. Güney Kıbrıs 2002’den itibaren yaptığı girişimlerin sonucunda Doğu Akdeniz Bölgesinde Mısır, Lübnan, Suriye ve İsrail ile bazı deniz yetki alanları üzerinde anlaşma yapma aşamasına gelmiş ve Şubat 2003’te Mısır ile MEB anlaşması imzalamıştır. Türkiye 2004’ten 2010’a dek farklı zamanlarda BM’ye gönderdiği notalarla bu MEB anlaşmasını tanımadığını ve bu anlaşmayı hayata geçirecek uygulamalara karşı tedbir alacağını

17 Ulvi KESER ve Gökhan AK. Tarih, Hukuk, Politika ve Aktörler Doğu Akdeniz ve Kıbrıs’ta Strateji ve Güvenlik. İstanbul: Hiper yayın, 2020, s.9-10.

18 Hasan Sencer PEKER, Kübr aÖZTÜRK OKTAY, Yavuz ŞENSOY, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye’nin Enerji Güvenliği”, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 2019, s.96.

bildirmiştir. Belirlenen coğrafi noktaların Kıbrıs'ın batısında kalan bir bölümü Türkiye'nin kıta sahanlığında yer almaktadır. Türkiye bu noktalar bakımından tüm ilgili devletlerin biraraya gelerek hakça ilkelere göre adil paylaşım yapmaları gerektiğini öne sürmektedir. Ayrıca Güney Kıbrıs'ın tüm adayı özellikle Kıbrıslı Türkleri temsil edemeyeceği aşıkardır. Kıbrıslı Türklerin yönetime ortak olmadan bulunan enerji kaynaklarının Rum kesimince kullanımı hukuken uygunsuzdur.¹⁹

Ocak 2007'de Güney Kıbrıs bu kez Lübnan ile bir MEB anlaşması imzalamış ama Türkiye'nin diplomatik girişimleri sayesinde bu anlaşma Lübnan parlamentosundan onay alamamıştır. Güney Kıbrıs, Ocak 2007'de tartışmalı bölgede 13 adet ruhsat sahası ilan etmiştir ve ABD şirketleri bu sahada arama yapmak için teklif vermişlerdir. Şubat 2007'de Türk savaş gemileri Güney Kıbrıs'ın ilan ettiği sahalarda sismik araştırma yapan bazı gemilere müdahale ederek bölgeyi terketmelerini sağlamıştır.

Ağustos 2007'de Türkiye, Kıbrıs adasının batısında kalan bir bölgede TPAO'ya arama ruhsatı vererek burasını kendi kıta sahanlığının bir parçası olarak gördüğünü zımnen ortaya koymuştur. Kasım 2008'de bu bölgelerde Türkiye, Yunan savaş gemilerine rağmen jeofizik araştırmalar yapmıştır. Bu konuda yapılan karşılıklı açıklamalar giderek gerginlik yaratmış ve 2011'de TPAO, aynı bölgede petrol şirketlerini, imtiyaz dağıtımını ilan vererek ihaleye davetmiştir.

Hidrokarbon kaynaklarının keşfinden sonra yeni küresel rekabetin bölge özelinde yukarıdaki özeti bölge ülkelerinin, coğrafyanın kendilerine bahsettiği jeopolitik mirastan müstakil olarak faydalanmak istemi ve bölgenin çatışma alanına dönüşü üzerine kuruludur. Küresel mücadele alanına dönüşen Doğu Akdeniz'de hedef; keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının çıkarımı ve en uygun yoldan Avrupalı pazarlara taşınarak, Avrupa'nın enerji arzı çeşitliliğinin sağlanmasıdır. Basit görünen bu hedefe giden yol ise büyük bir rekabet alanıdır. Küresel vebölgesel perspektiften Doğu Akdeniz'in güvenliği; uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde oluşturulan bir işbirliği ile enerji güvenliğinin sağlanmasından geçmektedir.²⁰

19 Umud KEDİKLİ, Önder ÇALAĞAN, "Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi", Sosyal Bilimler Metinleri, 2017, s. 124.

20 Serdar KESGİN, *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2020, s.400.

1.1. Enerji Güvenliği

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sorunu Ege kadar olmasa da hızla artan ve farklı bölge ülkelerini de içine alan yeni bir uyuşmazlık olarak şekillenmektedir. Türkiye bir yandan Mısır ve Lübnan'ın Güney Kıbrıs ile ilişkilerin aleyhine gelişmemesi için bir takım diplomatik adımlarda ve hatta tavizlerde bulunurken İsrail, Yunanistan Güney Kıbrıs yakınlaşması ve üst düzey temasları Türkiye'yi sıkıntıya sokmaktadır. Çıkarılacak hidrokarbon kaynaklarının Güney Kıbrıs'ta depolanması ve buradan Avrupa'ya gönderilmesi için East-Med boru hattı özelinde başlatılan çalışmalar Türkiye'nin BTC ve Nabucco projeleriyle Avrupa'da artan önemini ortadan kaldıracak nitelikte olmasa da Türkiye'yi bölgede dışlamaya yönelik önemli adımlardır.

Bölgede keşfedilen doğal gaz ve petrol rezervleri Doğu Akdeniz'i enerji nakil koridoru olmanın ötesinde potansiyel bir enerji üretim merkezi haline dönüştürmüştür. Son dönemde tespit edilen doğalgaz ve petrol rezervleri bölgeye enerji bağlamında ekonomik değer kazandırmıştır. Doğu Akdeniz'de son onyılda keşfedilen doğalgaz sahası için hesaplanabilen kullanılabilir toplam rezerv miktarı 3.23 trilyon metreküpe ulaşmış durumdadır. Özellikle son zamanlarda gerçekleştirilen doğalgaz arama faaliyetleri bölgede önemli keşiflerle neticelenmiştir. İsrail'in münhasır ekonomik bölgesinde yer alan başta Leviathan ve Tamar sahaları 900 milyar metreküpü aşan doğal gaz rezervine ev sahipliği yapmaktadır. Bugün sadece İsrail'in Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde 1 trilyon metreküpten fazla kanıtlanmış doğal gaz rezervi keşfedilmiştir. Aynı şekilde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı olarak vermiş olduğu arama izinleri dâhilinde Limasol Limanı'na yaklaşık 160 kilometre mesafede bulunan Afrodit sahasında 198 milyar metreküplük doğal gaz tespit edilmiştir. İtalyan şirketi Eni ise Mısır'ın MEB'inde bulunan Nil Delta Havzası'nda 2015 yılında 850 milyar metreküp rezerv miktarıyla Akdeniz'in en büyük doğal gaz yataklarını keşfetmiştir. Bunların yanı sıra, başta Lübnan olmak üzere Filistin, Ürdün ve Suriye'nin kıyı ötesi deniz alanlarında da önemli miktarda rezervin olduğu ve hâlen bölgede devam eden çalışmalar sonucunda olası yeni sahaların keşfi ile Doğu Akdeniz'in toplam rezerv miktarının artacağı tahmin edilmektedir.²¹

Dolayısıyla yakın dönemde Doğu Akdeniz'de ve bilhassa da Kıbrıs

21 Muhammed Kürşad ÖZEKİN, "Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye", Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2020, s.9-12.

Adası'nın çevresinde keşfedilen deniz dibi hidrokarbon rezervleri, bölgenin jeopolitik önemini artırmanın yanı sıra bölgeyi küresel ve bölgesel güç mücadelelerinin odak noktası haline getirmiştir. Bölgenin sahip olduğu rezervlerin çıkarılması ve dünya piyasalarına ihraç edilmesi başta Avrupa Birliği olmak üzere ABD, Rusya, İsrail, Türkiye, Yunanistan, Mısır ve GKRY'nin dikkatlerini Doğu Akdeniz üzerine yoğunlaştırmasıyla sonuçlanmış ve bölge enerji kaynaklarının kontrolü bağlamında artan bir hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Bölgenin stratejik değerini artırıcı nitelikte olan hidrokarbon rezervlerinin keşfi, mevcut sorunlara çözüm üretmek ve bölgesel bir iş birliğinin şekillenmesine zemin hazırlamanın ötesinde bölgedeki tansiyonun artmasına neden olmuştur. Çıkarılacak gazın Avrupa'ya taşınması sıvılaştırılarak denizyolu ile pahalı olacağından en makul yolun boru hattı aracılığıyla taşınması aşıkardır. Keşfedilen gazın derinliği zaten maliyetini etkilerken, taşınmasında da ekstra maliyet kazanması Rus gazına alternatif arayışında olan AB'nin enerji güvenliği açısından mantıklı bir yol değildir. Halihazırda Avrupa için enerjikoridoru görevi gören Türkiye buyolda enaz maliyetli seçenektir. Fakat Kıbrıs sorunu ve bölgedeki istikrarsızlıklar en uygun yolun bulunmasında engel teşkil etmektedir.²²

1.2. İşbirliği mi, Rekabet mi?

Doğu Akdeniz enerji denkleminde başta Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Rusya olmak üzere bölge dışı aktörlerin dâhil olması ve Amerikan, Rus, İngiliz ve Fransız donanmalarının bölgedeki askerî varlığı, Doğu Akdeniz enerji sorunsalına çok boyutlu vekişsel bir nitelik kazandırmıştır. Keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının Avrupalı pazarlara taşınma yöntemi günümüzde tartışılabilen en önemli konulardandır. 2011 yılının ilk aylarında ABD devreye girerek bölgede çıkartılacak doğal gazın Avrupa'ya doğal gaz sağlayacak olan Nabucco hattına dahil edilmesini hatta bu yolla Rusya'nın tekeline son verilebileceğini vurgulamıştır. Bu noktada, bölgede yaşanan enerji odaklı güç mücadelesi ve askerî hareketlilik bağlamında özellikle ABD ve Rusya olmak üzere iki büyük küresel gücün önplana çıktığını ifade etmek gerekir. NATO'nun güney kanadının güvenliğini temin etmek ve Orta Doğu'daki bölgesel gelişmelere müdahale edebilmek adına önem arzeden Doğu Akdeniz Havzası, ABD için stratejik değerinde bir bölge olmuştur. Soğuk Savaş'tan bu yana bilhassa 6. Filo ile bölgedeki askerî varlığını devam ettiren ABD özellikle

22 İsmail CİNGÖZ, *Türkiye Gündem Değerlendirmeleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2020, s.158.

Suriye’de yaşanan gelişmeler ve Levant havzasında hidrokarbon rezervlerinin keşfinden sonra bölgede daha aktif rol oynamaya çalışmaktadır. Doğu Akdeniz’de Rus etkinliğini azaltmak, Suriye’de yeniden mevzi kazanmak ve Rus gazına bağımlı Avrupa ülkelerine alternatif enerji güzergâhı temin etmek amacı taşıyan ABD bölgedeki askerî ve ekonomik varlığını artırmaktadır. İsrail ve Kıbrıs adası açıklarındaki doğal gaz rezervlerinin tespiti ve çıkarılmasında rol alan ABD menşeli Noble Enerji şirketinin Leviathan’da yüzde 40, Tamar’da yüzde 36, Afrodit’te ise yüzde 70 hissedar olması şüphesiz ABD’nin bölgedeki kaynaklar üzerinde söz sahibi olma isteğinin bir parçasıdır. Yine aynı şekilde İsrail-GKRY-Mısır ekseninde yapılan enerji yatırımlarını ve işbirliklerini destekleyen ABD, Doğu Akdeniz bölgesini uzun vadede Rusya’nın Kuzey Akım-2 projesine alternatif bir enerji tedarik merkezi haline dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda ABD, AB’nin Rus doğal gazına bağımlılığını azaltmayı ve dolayısıyla Rusya’nın enerji kartını bir politik baskı aracı olarak kullanmasını önlemeyi hedeflemektedir. Doğu Akdeniz aslında daha derin bir jeostratejik öneme sahiptir. ABD’nin küresel hâkimiyet stratejisi açısından Doğu Akdeniz, Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve hatta Asya Pasifik arasında kuvvet kaydırmak için kritik bir geçiş güzergâhı ve bilhassa Avrasya merkezli güç mücadelesinde kilit bir noktadır. Bu açıdan bakıldığında Doğu Akdeniz’e hâkim olmak, ABD’ye Orta Doğu coğrafyasına hızlı müdahale etme imkânı verdiği gibi Atlantik ittifakı için tehdit oluşturan Rusya’yı geniş Avrasya coğrafyasında sıkıştırma olanağı dasunmaktadır.²³²³

Bilhassa Suriye içsavaşında Şam rejimine yakın destek veren Rusya, Suriye ve dolayısıyla Doğu Akdeniz’deki etkinlik alanını genişletmeyi ve bölgede kendisini çevrelemeye yönelik atılan adımları bertaraf etmeyi hedeflemektedir. Nitekim Suriye’deki içkarışıklığı fırsat bilen Moskova yönetimi bölgede hava, deniz ve kara kuvvetleriyle askerî yapılanma içerisine girmiştir. En önemli askeri varlığı Suriye’de olan Rusya’nın bölgede S-300 ve S-400 gibi gelişmiş hava savunma sistemleri, özel kuvvetlere bağlı taktik birimleri ile Tartus ve Lazkiye Limanlarında konuşlu donanma gücü mevcuttur.

Türkiye’nin amacı enerji koridoru olmaktan çıkıp enerji ticaret merkezi haline gelmek ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin haklarını korumaktır. Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını savunmak

23 Suat DURSUN, *Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası ve Türkiye*. Araştırma Dizisi, Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011, s. 244.

hususunda kararlı olan Türkiye, deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlığın diplomatik yol ve yöntemlerle, hak ve hakkaniyet çerçevesince çözümlenmesi gerektiğini savunsa da Rum kesimi attığı gayri meşru adımlar ile Kıbrıs Türkleri'nin ve Türkiye'nin bölgedeki haklarını gasp etmeye devam etmektedir. GKRY, tüm itirazlara rağmen tek yanlı parselleştirme girişimlerine devam etmekte ve bu alanları yabancı şirketlere ihale ederek yapmış oldukları hukuksuzluklara meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır. Yunanistan ve GKRY'nin takınmış olduğu bu tutum hem Akdeniz'e kıyıdaş diğer ülkeler hem de ABD ve AB gibi bölge dışı güçlerce destek görmektedir. Bugün gelinen noktada, Türkiye ve Kıbrıs Türkleri'nin bölgede yalnızlaştırıldığı ve kasıtlı olarak Doğu Akdeniz enerji denkleminin dışında bırakıldıkları gözlemlenmektedir. Bilhassa Türkiye'nin, İsrail ve Mısır ile bozulan ilişkilerini fırsat bilen Yunanistan ve GKRY, bölgedeki dengeleri kendi lehlerine çevirmeye çalışmaktadır. Bu noktada özellikle 2010 yılından itibaren GKRY, Yunanistan ve İsrail, enerji ve güvenlik konularında ortak strateji yürütmeye başlamıştır. Yine 2013 yılında Mısır'da Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi'nin askerî darbeye görevden uzaklaştırılmasının ardından bozulan Türkiye-Mısır ilişkileri sonrası, GKRY-Mısır-İsrail arasında önemli bir yakınlaşmanın yaşandığı gözlemlenmektedir. Nitekim Yunanistan-GKRY-Mısır-İsrail ekseninde şekillenen bu yakınlaşma 2019 yılı başında Türkiye karşıtı bir bölgesel işbirliği mekanizması olarak Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Doğu Akdeniz Gaz Forumu, ortak amaçlar doğrultusunda işbirliği içerisinde hareket ederek bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının etkin bir şekilde kullanımı için kurulmuştur. Fakat hem Akdeniz de en uzun kıyı şeridine sahip hem de en gelişmiş boru hatları altyapısına sahip Türkiye'nin forumdan dışlanması bölgedeki rekabetin bir uyarlamasıdır. Özellikle sondaj diplomasisi ve sahip olduğu deniz gücü ile Türkiye, bölgede kendine bir manevra alanı açarak uluslararası hukuk çerçevesinde haklarını savunmaktadır.²⁴

1.3. Deniz Gücü

Deniz güvenliğine yönelik tehdit algılamalarının çoğunu barındıran Akdeniz'de güvenlik denklemi çok boyutlu ve çok aktörlü yapısıyla oldukça karmaşık bir durum oluşturmaktadır. Suriye'deki iç savaş, terör hareketleri ve göç akınları, Filistin'de devam eden çatışmalar ve Libya'da süregelen istik-

24 Cem GÜRDENİZ, Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi. Ankara: Pankuş Yayınları, 2020, s.126.

rarsızlığa deniz yetki alanlarının paylaşımı mücadelesi ve çok uluslu petrol şirketlerinin eklenmesiyle Akdeniz’de enerji güvenliği gittikçe karmaşık bir hal almaktadır.²⁵

Donanma Kurmak 1920’lerde büyük bir dönüşüm yaşayan Türkiye için bir güvenlik ikilemi olmuştur. Deniz silahlarına getirilen uluslararası sınırlamaların yanı sıra ülke içinde ordu ve donanma arasında yaşanan rekabet deniz gücü politikasını etkileyen bir sınırlandırma olmuştur. O dönemde tüm ilgi muharebe kruvazörü, Yavuz Sultan Selim’in onarılarak yeniden hizmete sokulması üzerindedir. Bu kruvazör, Cumhuriyet donanmasının etrafında şekilleneceği bir çekirdek, Türk deniz gücünün yeniden doğuşunun simgesi haline gelmiştir. Deniz stratejisi, geleneksel olarak deniz kontrolünü tesis etmek üzerine kurulu olmuştur.²⁶

Kıbrıs sorunu Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan stratejik rekabet ve stratejik gelişmeler bağlamında da ciddi bir öneme sahiptir. Bu konuda karşımıza çıkan Mavi Vatan doktrini; Türkiye’yi çevreleyen 460 bin kilometrelik tüm denizlerdeki yetki alanlarını kapsayan bir bölgede Türkiye’nin milli menfaatlerinin gerektirdiği tedbirleri almayı öngörmektedir. Tüm karasuları, kıta sahanlığı ve MEB alanları düşünüldüğünde Türkiye’nin deniz üzerinde vatan olarak tanımladığı alan kara topraklarının neredeyse yarısı kadardır.²⁷

Türkiye, Doğu Akdeniz’de deniz güvenliğinin sağlanması ve uluslararası hukuktan doğan hak ve menfaatlerinin korunması hususunda deniz kuvvetleri aracılığıyla gerekli uygulamaları kararlılıkla icra etmiştir. 2006 yılında Akdeniz Kalkınma Harekatı’nın başlaması ile gerek Türkiye gerekse KKTC’nin deniz yetki alanlarında izinsiz araştırma faaliyetleri ve benzeri hukuk dışı faaliyetler engellenmiştir.²⁸

25 Cihat YAYCI, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, İstanbul: Kırmızıkeçi Yayinevi, 2020, s.11.

26 Dilek BARLAS ve Serhat GÜVENÇ. *Türkiye’nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939) Orta Büyüklükteki Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014, s.90.

27 Muhittin ATAMAN ve Mehmet Çağatay GÜLER. “Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz’de Çözümün Ön Şartı.” *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları* içinde, yazar Kemal İNAT, Muhittin ATAMAN ve Burhanettin DURAN, 33-59. Ankara: SETA, 2020, s. 43.

28 Cihat YAYCI, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, İstanbul: Kırmızıkeçi Yayinevi, 2020, s.140-141.

Türkiye, Doğu Akdeniz'de haklarını korumak adına hem kendi kıta sahanlığında hem deKKTC'nin Türkiye Petrolleri'ne verdiği ruhsat alanlarında arama ve sondaj faaliyetlerine devam etmektedir. Diplomatik teşebbüslerin başarısız olması sebebiyle tavrını artık eylem sahasında koymak zorunda olan Türkiye, Barbaros Hayrettin ve Oruç Reis sismik araştırma gemileri ile Yavuz, Fatih ve Kanuni sondaj gemileri ile bölgede arama çalışmaları yürütmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de, 2019 yılının başından bu yana hızlandırdığı-sondaj çalışmaları, yalnız Yunanistan ve GKRY ile olan ilişkileri değil, Avrupa Birliği veABD ile olan ilişkilerinde gerilmesine sebep olmuş ve Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından mahrum etmeye yönelik bir dizi karşı hamleyle sonuçlanmıştır.

Doğu Akdeniz'de GKRY, İsrail, Mısır, Lübnan gibi kıyıdaş ülkelerin ikili anlaşmalarla MEB belirlemesi Türkiye'yi adeta kendi kıyılarına hapsedilme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Nitekim Yunanistan'ın Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattını esas alarak Mısır, Libya ve GKRY ile sınırlandırma anlaşması yapma çabası Türkiye'yi Antalya Körfezine sıkıştırma niyetinin en açık göstergesidir.

Son yıllarda denizlerdeki egemenlik alanlarını korumak adına Türkiye'nin Mavi Vatan söylemi çerçevesince Libya ile yaptığı mutabakat, Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği Deniz Kurdu (2019) tatbikatı ve bölgede Türk Deniz Kuvvetleri'nin eşliğinde gerçekleştirdiği arama ve sondaj faaliyetleri Türkiye ve KKTC'nin menfaatlerini korumak adına şüphesiz önemli adımlar olmuştur. Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları ve yetki alanları sorunu, Kıbrısmeselesi, Orta Doğu devletlerinin de dahil olacağı yeni gerginliklere yol açarak dahada karmaşık bir sorun haline gelecektir.

SONUÇ

DoğuAkdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynakları halihazırda bir çatışma alanı olan bölgede çok taraflı bir güç mücadelesi başlatmıştır.

Türkiye diplomatik açıdan ve deniz gücü uygulamaları ile Akdeniz'de-daha önce görülmemiş derecede etkinlik arayışına girmiştir. Orta büyüklükte bir devlet olan Türkiye, siyasi katılımıve çarpıcı coğrafi konumu ile çok daha fazla bir etki yaratabilmektedir. Petrol ve doğal gazkaynakları açısından ol-

dukça zengin olan Doğu Akdeniz bölgesinin enerji açısından dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye ekonomisi üzerinde önemi paha biçilemezdir. Türkiye'nin bu konudaki öncelikli hedefi kendi deniz yetki alanlarında petrol ve doğal gaz bulmak ayrıca Libya gibi enerji kaynakları açısından zengin ülkelerde lisanslar alarak oralarda da üretim yapabilmektir. Ortak tarihin getirdiği kültürel yakınlıklar Türkiye'nin Doğu Akdeniz ülkeleri ile ikili ilişkiler geliştirmesini kolaylaştıracaktır. Bunun yanı sıra başka ülkelerde çıkarılan enerji kaynaklarının Türkiye toprakları üzerinden tüketici pazarlara taşınarak enerji koridoru olma konumuna da hazırdır.

Türkiye sahip olduğu sondaj ve sismik araştırma gemileri ile deniz alanlarında faaliyetlerini sürdürmekte ve bu faaliyetlerin güvenlik içerisinde yapılabilmesini sağlamak için askeri gemiler refakat etmektedir. Yunanistan ve GKRY'nin tezlerinden yola çıkılarak Türkiye'yi Antalya Körfezi'ne hapsetme eğilimi hem hukuk dışı hemde işbirliğini engelleyici mahiyettedir. Kıbrıs sorununun çözümü Doğu Akdeniz de işbirliğinin ve refahın ön şartıdır. Ayrıca bölgede gerçekleştirilen kapsamlı deniztatbikatları ve Kıbrıs'taki askeri varlığın insansız silahlı hava araçları ile genişletilmesi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ekonomik ve hukuksal çıkarlarını korumadaki kararlılığını göstermektedir.

Arap Baharı ve Suriye Krizi de bölge güvenliğini derinden etkilemektedir. Bölgenin heterojen yapısına ve mevcuttaki çatışma ortamına yeni silahlı çıkar grupları dahil edilmiştir. Bölgede izlenen politikadaki tutarsızlık güvensizliği arttırmakta ve çözüm sağlayacak bir işbirliğini güç kılmaktadır. Doğu Akdeniz'den dışlanan ve izole edilmeye çalışılan Türkiye, donanma ve dış politikası ile kendi meşru haklarını kararlılıkla savunmaktadır. Söz konusu hidrokarbon kaynaklarının hala Rusya'ya alternatif olmadığı aşıkardır. Burada mevzu enerjiden çok egemenlik krizidir. Türkiye açısından enerji ithalatı cari dengeyi olumsuz etkilemektedir. Türkiye bölgede işbirliği kanallarına yoğunlaşmalı ve bölgede oluşacak yeni dengede Rusya, Türkiye tarafında yer almalıdır.

KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, Gökhan. «Akdeniz Enerji Keşiflerinden Sonra Akdeniz Uyumu Fırsatı ve Bölge Devletlerinin Politikaları.» *BİLGESAM*, 2015: 530-542.
- ATAMAN, Muhittin, ve Mehmet Çağatay GÜLER. «Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz'de Çözümün Ön Şartı.» *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları* içinde, yazan Kemal İNAT, Muhittin ATAMAN ve Burhanettin DURAN, 33-59. Ankara: SETA, 2020.
- BARLAS, Dilek, ve Serhat GÜVENÇ. *Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939) Orta Büyüklükteki Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.
- BAYHAN, Fatih. *Yeni Olaylar Işığında Kıbrıs Gerçeği*. Ankara: SR Yayınevi, 2020.
- BİROL, Ali Fuat. «Akdeniz, Vatandaşlık Sorunu ve Uluslararası İlişkiler Kuramları.» *Avrupa, Akdeniz ve Arap Baharı* içinde, yazan İlhan ARAS, 4-16. Ankara: Detay Yayınları, 2020.
- CİNGÖZ, İsmail. *Türkiye Gündem Değerlendirmeleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2020. DURSUN, Suat. *Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye*. Araştırma Dizisi, Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011.
- GÜRDENİZ, Cem. *Doğu Akdeniz Mavi Vatan'ın Güney Cephesi*. Ankara: Pankuş Yayınları, 2020.
- HUNTINGTON, Samuel P. «How Countries Democratize.» *Political Science Quarterly*, 1991: 579-616.
- KEDİKLİ, Umut, ve Önder ÇALAĞAN. «Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi.» *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2017:120-138.
- KEDİKLİ, Umut, ve Taşkın DENİZ. «Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı.» *Alternatif Politika Dergisi*, 2015: 410-447.

- KESER, Ulvi, ve Gökhan AK. *Tarih, Hukuk, Politika ve Aktörler Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta Strateji ve Güvenlik*. İstanbul: Hiperyayın, 2020.
- KESGİN, Serdar. *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2020.
- ÖZEKİN, Muhammed Kürşad. «Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye.» *Güvenlik Stratejileri Dergisi*,2020:1-52.
- ÖZGEN, Cenk. «Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkınma Harekatı’.» *Akademik ORTADOĞU*, 2013: 95-132.
- PEKER, Hasan Sencer, Kübra ÖZTÜRKOKTAY, ve Yavuz ŞENSOY. «Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye’nin Enerji Güvenliği.» *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2019: 85-106.
- POLAT, Soner. *Mavi Vatan için Jeopolitik Rota Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Ege’deki Kavgayı Anlatan Tespitler ve Öneriler*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019.
- YAYCI, Cihat. *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızıkeçi Yayınevi, 2020.

İnternet Kaynakları

- <https://www.yenisafak.com/hayat/tarihi-perspektifte-dogu-akdenizin-stratejik-onemi-2491100> (erişimtarihi:16.06.2018).
- https://www.turkcebilgi.com/ayr%C4%B1k_deniz (erişimtarihi:25.01.2020).
- https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu_388.html (erişimtarihi:18.03.2019).
- <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2014/12/> (erişimtarihi: 16.06.2018).
- <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İlişkilerde-Klasik-Jeopolitik-Teoriler-ve-Cagdas-Yansimalari.pdf> (erişimtarihi:29.05.2018).

http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda

[_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf](http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf) (erişimtarihi:29.05.2018).

[.http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf](http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_politikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf) (erişimtarihi:29.05.2018).